

Дума В. В. к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПОНЯТТЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Розуміння права – це доволі непроста і дуже важлива для суспільства проблема. Як засвідчує історичний досвід, право в різні епохи і в різних національних культурах може бути сприйманим, зрозумілим, трактованим по-різному [7, с. 38]. В руслі європейського вибору України та на тлі нових реалій, що з'явилися в різних сферах суспільного життя за останнє десятиріччя перед вітчизняними правознавцями постали дуже складні і масштабні завдання пов'язані з проблемами реформування правової системи, включаючи реалізацію права. В сучасний період і природно-правова ідеологія, і юридично-позитивістська постають як раціоналістично-механістичні вчення, схильні до систематичності, логічності побудов, доцільності і т.д., ґрунтовані на принципах монополізму та фундаменталізму в пошуках основоположних засад права, істини в праві, витоків його, критеріїв істини тощо. Сформульовані в законах та інших нормативно-правових актах правові норми тільки тоді виконують своє соціальне призначення, коли вони втілюються в дійсність, реалізуються у свідомо-вольових діях суб'єктів. Реалізація норм права їхніми адресатами завершує процес правового регулювання, уособлюючи тим самим певний результат даного різновиду організуючого впливу на суспільне життя [6, с. 174].

Виходячи з легістсько-нормативістського праворозуміння, необхідно зазначити, що сучасна юридична наука не містить єдиного розуміння категорії «реалізація права», не зважаючи на те, що це питання активно розробляється юридичною наукою ще з 60-х років ХХ ст. Цей процес продовжувався і в подальший період. Чимало праць були присвячені правозастосуванню, яке розглядалося як одна з форм реалізації права [3, с. 200]. Актуальність досліджень даної проблеми пов'язана передусім з тим особливим значенням, яке має для суспільства реалізація норм права. Деякі вчені зазначають, що не правові установки самі по собі, але їх втілення у діяльності людей, у суспільних відносинах здатне рухати культуру і технічний прогрес, впливати на політичну і соціальну структуру суспільства [5, с. 201-202]. Між тим, В.В. Лазарев зауважує, що цінність приписів, що містяться в нормах права, набуває реального значення лише за умови втілення їх у конкретних суспільних відносинах [3, с. 12].

Дана тема й досі залишається актуальною і дискусійною, перш за все у зв'язку з існуванням у деяких країнах дворівневої системи законодавства (федеративною і республіканською) і дворівневим застосуванням норм

права в рамках принципу розподілу влади. Тому стають зрозумілими різноманітні позиції авторів при дослідженні поняття реалізації права.

При цьому, варто погодитись з М. К. Маліковим [4, с. 18], який на підставі теоретичних розробок попередників зазначає, що в якості вихідного повинні братись наступні обставини: по-перше, поняття реалізації права використовується в усіх галузях юридичних наук без урахування особливостей реалізаційної політики, конституційних положень, кримінальної і процесуальної діяльності; по-друге, при трактуванні реалізації права не виділяється механізм соціального управління; о-третє, реалізація права повинна бути визначена в рамках механізму правового регулювання, а не правовідношення.

Не дивлячись на суттєві розробки, й на сьогодні ще чимало питань реалізації норм права, які мають важливе теоретичне та практичне значення, залишаються дискусійними та недостатньо вивченими. Одночасно варто підкреслити, що в юридичній науці існує ряд понять, які тим чи іншим чином пов'язані із здійсненням правових приписів у поведінці, діяльності суб'єктів права. Мова йде про такі поняття, як реалізація норм права, правореалізація, здійснення права, дія права, правове регулювання, правомірна поведінка, законність, правопорядок, дисципліна тощо.

Під реалізацією права в сучасній юридичній літературі більшістю авторів, які стоять на нормативістських позиціях, розуміється фактичне здійснення правових приписів у поведінці, діяльності (бездіяльності) суб'єктів права. Окремі правознавці у зв'язку з цим зазначають, що реалізація права – це різноманітний процес практичного здійснення правових вимог у діяльності тих чи інших суб'єктів. Саме через реалізацію норм права досягається результат, зміст якого був закладений законодавцем при виданні норми права. Тому своєчасна й точна реалізація правових норм – це найважливіша передумова додержання та зміцнення правопорядку [1, с. 210].

У загальній теорії права під реалізацією правових норм розуміють таку поведінку суб'єктів права, в якій втілюються приписи правових норм (правомірна поведінка), практична діяльність людей по здійсненню прав і виконанню юридичних обов'язків. Іншими словами, це втілення у вчинках людей тих вимог, які в загальній формі відображені в нормі права. Реалізація норм права є безпосереднім результатом правового регулювання, конкретний його прояв [2, с. 428-429]. Зокрема, О.Ф. Скакун під реалізацією норм права розуміє «втілення приписів правових норм в правомірній поведінці суб'єктів права, в їх практичній діяльності. її можна розглядати як процес і як кінцевий результат» [9, с. 386]. Аналогічне формулювання реалізації правових норм дає П.М. Рабінович. Зокрема, він підкреслює, що «реалізація правових норм – це здійснення їх приписів у

практичних діях (бездіяльності) суб'єктів». При цьому підкреслюється, що соціальною сутністю реалізації правових норм є задоволення учасниками суспільного життя своїх потреб соціально прийнятими (допустимими) способами, засобами, які змодельовані, «сконструйовані» державою [8, с.129].

На підставі вищевикладених понять, реалізація права включає в себе такий основоположний аспект, яким є правомірне поведінка суб'єктів права – будь-які вчинки учасників суспільних відносин повинні бути засновані на правових приписах або бути такими, що не заборонені ними. Тобто, «дозволено все, що не заборонено законом». Не порушення заборон (пасивна поведінка), в свою чергу, дає можливість безперешкодній реалізації прав і свобод інших суб'єктів права. Цій же меті сприяє виконання ними своїх обов'язків, що є другою стороною правореалізації. Якщо реалізація особою своїх прав є добровільним актом дії, то виконання обов'язків має характер необхідності і забезпечується примусовою силою держави.

На сам кінець зауважимо, що реалізація права передбачає соціальну і юридично значиму поведінку суб'єктів, їх позитивну діяльність для досягнення певних соціальних результатів. В аксіологічному аспекті реалізація являє собою задоволення, здійснення у визначеній правовій формі інтересів і потреб громадян, держави та інших суб'єктів права. Оскільки реалізація права відбувається у діях суб'єктів, то те, чи реалізується норма чи ні, здебільшого залежить від соціальних властивостей даної норми. Саме ці властивості визначають і характер дії суб'єкта у тих випадках, коли норма не реалізується: або вона ігнорується, і не здійснюється жодних дій, чи здійснюється варіант поведінки, що порушує норму.

1. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник / [під ред. В. В. Копейчикова]. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 320 с.
2. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права: [підручник] / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. – Львів: Новий Світ 2000, 2003. – 584 с.
3. Лазарев В. В. Применение советского права / В. В. Лазарев. – Казань, 1972. – 200 с.
4. Маликов М. К. Гносеологические основы реализации права / М. К. Маликов. – Уфа, 1998. – 304 с.
5. Онищенко Н. Н. Становление и развитие источников советского права на Украине / Н. Н. Онищенко. – К.: Наукова думка, 1987. – 111с.
6. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права: [навч. посіб.] / О. І. Осауленко. – К.: Істина, 2007. — 336 с.
7. Патей-Братасюк М. Г. Філософія права: [навч. посіб] / М.Г. Патей-Братасюк. – Тернопіль, 2006. – 344 с.
8. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – К., 1994. – 236 с.
9. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: [підручник] / О. Ф. Скаун. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.